

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-166.2026.24>

УДК 378.011.3-051:004.738.5(055.9)

Шевченко Володимир Вікторович,

кандидат педагогічних наук, професор, кафедри педагогіки Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

<https://orcid.org/0000-0002-8905-5483>

e-mail: v.v.shevchenko@udu.edu.ua

Силенко Дмитро Анатолійович,

аспірант Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

<https://orcid.org/0009-0008-6334-5766>

e-mail: dimasila44@gmail.com

Шевченко Юлія Володимирівна,

навчальний майстер кафедри Інженерії та технологій виробництва,

Українського Державного університету імені Михайла Драгоманова

<https://orcid.org/0000-0002-5424-4532>

e-mail: korsyn-ula@ukr.net

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У РОЗВИТКУ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У представленій роботі здійснено теоретико – методологічне обґрунтування використання інноваційних педагогічних технологій у розвитку самоосвітньої компетентності здобувачів освіти на уроках трудового навчання як важливого чинника сучасної технологічної освіти. Актуальність дослідження зумовлена переходом освітньої системи до компетентнісної парадигми, що орієнтує на формування здатності учнів до самостійного навчання, критичного мислення, ефективного використання інформаційних ресурсів і безперервного саморозвитку.

Уточнено сутність поняття «самоосвітня компетентність» як інтегрованої якості особистості, що охоплює мотиваційні установки, цілепокладання, здатність до організації власної пізнавальної діяльності, пошуку й опрацювання інформації, а також уміння здійснювати самооцінювання та рефлексію результатів. Визначено її структурні компоненти: мотиваційний, цільовий, операційно – діяльнісний і рефлексивний.

Обґрунтовано, що трудове навчання має значний потенціал для розвитку самоосвітньої компетентності, оскільки передбачає залучення учнів до практико – орієнтованої діяльності, проєктування, моделювання та розв'язання реальних технологічних завдань. Доведено, що впровадження інноваційних педагогічних технологій сприяє активізації пізнавальної діяльності, розвитку самостійності та формуванню навчальної автономії здобувачів освіти.

Систематизовано основні інноваційні технології, зокрема проєктне, дослідницьке, STEM – орієнтоване та змішане навчання, а також цифрові освітні ресурси, використання яких забезпечує індивідуалізацію освітнього процесу, підвищення навчальної мотивації та розвиток умінь саморегуляції. Підкреслено зміну ролі учителя, який виступає фасилітатором, тьютором і організатором самостійної діяльності учнів.

Застосування інноваційних педагогічних технологій у трудовому навчанні є ефективним засобом розвитку самоосвітньої компетентності, що сприяє підвищенню якості технологічної освіти та формуванню готовності учнів до навчання впродовж життя.

Ключові слова: самоосвітні уміння, трудове навчання, інноваційні підходи, технологічна освіта, компетентнісний підхід, STEM-освіта, проєктне навчання, саморегульоване навчання.

Сучасний етап розвитку педагогічної науки в Україні та світі визначається масштабними змінами, зумовленими цифровою трансформацією суспільства та поступовим переходом до компетентнісної моделі освіти. У таких умовах традиційна система навчання, орієнтована переважно на засвоєння готових знань, поступається місцем підходам, що передбачають розвиток здатності особистості самостійно навчатися, критично мислити, застосовувати знання на практиці та безперервно вдосконалюватися протягом життя. Одним із ключових результатів такої трансформації виступає формування самоосвітньої компетентності здобувачів освіти.

Особливої ваги ця проблема набуває у межах трудового навчання (технологічної освіти), яке за своєю сутністю є практико-орієнтованим і передбачає активну діяльність учнів. Саме тут створюються найбільш сприятливі умови для розвитку самостійності, ініціативності, креативного мислення та здатності до вирішення реальних практичних завдань. Виконання технологічних операцій, участь у проєктуванні виробів, моделювання та конструювання сприяють накопиченню досвіду самостійної пізнавальної діяльності, що безпосередньо формує основу самоосвітньої компетентності.

Разом із тим аналіз сучасної освітньої практики засвідчує, що розвиток самоосвітніх умінь учнів часто відбувається без належної системності. У багатьох випадках він має епізодичний характер і не супроводжується цілеспрямованим педагогічним керівництвом. Учні стикаються з труднощами під час планування власної навчальної діяльності, відбору інформаційних джерел, критичного опрацювання навчального матеріалу та рефлексивного аналізу результатів. Це знижує рівень їхньої навчальної автономії та обмежує ефективність освітнього процесу в цілому.

У цьому контексті простежується низка суперечностей. З одного боку, сучасне суспільство висуває високі вимоги до особистості, яка повинна бути готовою до безперервного навчання, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін. З іншого боку, потенціал трудового навчання як середовища для системного розвитку самоосвітніх умінь використовується недостатньо повною мірою. Додатково ситуацію ускладнює недостатній рівень методичного забезпечення, спрямованого на цілеспрямоване формування самоосвітньої компетентності.

Питання розвитку самостійності учнів у навчальній діяльності є предметом тривалого наукового інтересу. У працях вітчизняних учених (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень) закладено концептуальні основи формування самостійності та активної пізнавальної позиції учнів. Сучасні дослідники (В. Биков, О. Спірін, Н. Морзе, С. Семеріков, О. Кузьмінська) розширюють ці положення, акцентуючи увагу на цифровій трансформації освіти, розвитку інформаційної культури та ролі цифрових технологій у забезпеченні самоосвітньої діяльності.

У наукових працях останніх років підкреслюється, що впровадження інноваційних педагогічних підходів у професійну та технологічну освіту сприяє не лише підвищенню ефективності засвоєння навчального матеріалу, але й формуванню ключових компетентностей, зокрема самоосвітньої, цифрової та проєктної. Зокрема, у дослідженні Гриценко та Ляшенка (2023) наголошується, що інноваційні підходи до формування ключових компетентностей у контексті трудового навчання забезпечують активну участь учнів в освітньому процесі та розвиток їхньої здатності до самостійного навчання, критичного мислення та практичного застосування знань [1].

Важливим напрямом сучасних досліджень є також проблематика формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців засобами інноваційних технологій навчання. Так, у роботі Головач (2023) доведено, що використання інноваційних технологій у професійній підготовці сприяє розвитку здатності до самопідготовки, саморегуляції навчальної діяльності та ефективного застосування знань у практичних ситуаціях [2]. Подібні результати отримано і в дослідженнях, присвячених впровадженню інноваційних методів навчання у професійній освіті, де акцентується на ролі цифрових технологій, змішаного навчання та проєктної діяльності у формуванні навчальної автономії здобувачів освіти.

Окрему групу сучасних наукових розвідок становлять дослідження, присвячені STEM-освіті як інтегрованому інноваційному підходу. У цих працях підкреслюється, що STEM-орієнтоване навчання забезпечує формування міждисциплінарного мислення, розвиток дослідницьких умінь та здатності до розв'язання практико-орієнтованих завдань, що є безпосередньо пов'язаним із формуванням самоосвітньої компетентності.

Додатково слід відзначити, що в умовах цифровізації освіти зростає роль навчального середовища, яке виходить за межі традиційного класу. Використання онлайн-платформ, цифрових симуляторів, віртуальних лабораторій та освітніх ресурсів дає змогу учням самостійно конструювати індивідуальні траєкторії навчання. Це істотно розширює можливості для самоосвіти, оскільки забезпечує доступ до різноманітних джерел інформації та інструментів навчання у будь-який час [3; 4; 5].

Особливого значення набуває також проблема підготовки педагогічних кадрів до використання інноваційних технологій. У сучасних дослідженнях підкреслюється, що ефективність формування самоосвітньої компетентності значною мірою залежить від професійної готовності вчителя до організації інноваційного освітнього середовища, використання цифрових інструментів та реалізації діяльнісного підходу [6].

Узагальнення наукових джерел свідчить, що інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні доцільно розглядати як багатокomпонентну систему, що включає проєктне навчання, дослідницький підхід, STEM-орієнтацію, цифрові освітні ресурси та змішане навчання. Як зазначають дослідники, саме комплексне застосування зазначених технологій забезпечує формування стійкої мотивації до навчання, розвиток критичного мислення,

здатності до самоорганізації та рефлексії [7].

У свою чергу, використання цифрових технологій у навчальному процесі розглядається як один із провідних чинників індивідуалізації навчання та розвитку самостійності учнів, що підтверджується результатами сучасних досліджень у галузі дистанційного та змішаного навчання [8].

Таким чином, сучасна наукова думка однозначно підтверджує, що інноваційні педагогічні технології є визначальним чинником розвитку самоосвітньої компетентності здобувачів освіти у процесі трудового навчання. Вони забезпечують не лише модернізацію змісту освіти, але й принципову зміну характеру навчальної діяльності, спрямовану на формування активної, самостійної та компетентної особистості, здатної до безперервного навчання в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Узагальнення наукових підходів дозволяє розглядати самоосвітню компетентність як інтегровану характеристику особистості, що відображає її здатність самостійно організовувати власну навчальну діяльність. Вона охоплює мотиваційний компонент (усвідомлена потреба у навчанні та саморозвитку), цільовий компонент (уміння визначати освітні цілі та шляхи їх досягнення), діяльнісний компонент (здатність добирати ефективні способи навчальної роботи та працювати з інформацією), а також рефлексивний компонент (уміння аналізувати та оцінювати результати власної діяльності).

Трудове навчання має значний потенціал для розвитку зазначеної компетентності, оскільки поєднує теоретичні знання з практичною діяльністю. У процесі виконання технологічних завдань учні здійснюють планування роботи, добір матеріалів і інформації, прийняття рішень та оцінювання результатів. Така структура діяльності створює природне середовище для формування навичок самоорганізації та самонавчання.

Важливим чинником підвищення ефективності цього процесу виступають інноваційні педагогічні технології. До них належать проєктне навчання, яке сприяє розвитку відповідальності та навичок планування; дослідницькі методи, що формують критичне мислення та аналітичні здібності; STEM-орієнтоване навчання, яке забезпечує інтеграцію знань із різних галузей; цифрові освітні технології, що розширюють можливості доступу до інформації; а також змішані форми навчання, які підтримують індивідуалізацію освітнього процесу.

Ефективне формування самоосвітньої компетентності потребує створення спеціально організованого педагогічного середовища. Воно має бути спрямоване на підтримку внутрішньої мотивації учнів, забезпечення діяльнісної активності, урахування індивідуальних освітніх траєкторій та широке використання цифрових інструментів. Окремого значення набуває систематична рефлексія як засіб усвідомлення власного навчального поступу та корекції освітньої діяльності.

У сучасній освітній парадигмі істотно змінюється роль педагога. Учитель дедалі більше виступає не як основне джерело знань, а як організатор освітнього середовища, тьютор і фасилітатор навчального процесу. Такий підхід сприяє формуванню відповідальності учнів за результати власного

навчання та розвитку їхньої навчальної автономії.

Окремо слід підкреслити, що впровадження інноваційних технологій у процес трудового навчання позитивно впливає на розвиток пізнавальної мотивації, самостійності, творчого мислення та здатності до практичного застосування знань. Це підтверджує доцільність інтегрованого підходу до формування самоосвітньої компетентності як одного з ключових результатів сучасної технологічної освіти.

Таким чином, інноваційні педагогічні технології виступають не лише засобом модернізації освітнього процесу, а й важливим механізмом формування самоосвітньої компетентності здобувачів освіти. Їх системне застосування дозволяє трансформувати трудове навчання у середовище, орієнтоване на розвиток самостійної, активної та здатної до постійного саморозвитку особистості. Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на поглиблення досліджень цифрових моделей навчання, удосконалення інтегрованих STEM-підходів та вивчення ефективності змішаних освітніх форматів у різних умовах освітнього процесу.

З огляду на сучасні тенденції розвитку освіти, особливої уваги потребує питання практичної імплементації інноваційних технологій у реальний освітній процес закладів загальної середньої та професійної освіти. Незважаючи на наявність значної кількості теоретичних напрацювань у цій сфері, їх реальне впровадження часто ускладнюється низкою організаційних, методичних та ресурсних чинників. Серед них варто виокремити недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення, нерівномірність цифрової підготовленості педагогів, а також обмеженість часу, відведеного на системне впровадження інноваційних методик у освітній процес.

Важливим аспектом є також необхідність забезпечення цілісності педагогічного підходу до формування самоосвітньої компетентності. У багатьох випадках інноваційні технології застосовуються фрагментарно, без належної інтеграції у загальну систему навчання. Це призводить до того, що окремі елементи (наприклад, проєктна діяльність або цифрові інструменти) використовуються ізольовано, не формуючи цілісного освітнього середовища, спрямованого на розвиток самостійності здобувачів освіти. Відтак постає потреба у розробленні системних моделей, які б поєднували різні інноваційні підходи в єдину педагогічну концепцію.

Окремої уваги заслуговує питання мотиваційного забезпечення навчальної діяльності учнів. Практика свідчить, що навіть за наявності сучасних технологічних засобів рівень самоосвітньої активності значною мірою залежить від внутрішньої мотивації здобувачів освіти. У цьому контексті важливу роль відіграє педагогічна підтримка, яка має бути спрямована на формування усвідомленої потреби в навчанні, розвитку пізнавального інтересу та розуміння практичної значущості отримуваних знань. Саме мотиваційний компонент виступає відправною точкою у формуванні стійкої самоосвітньої поведінки.

Не менш важливим є питання оцінювання рівня сформованості

самоосвітньої компетентності. Традиційні підходи до оцінювання навчальних досягнень не завжди дозволяють адекватно виміряти рівень самостійності, ініціативності та здатності до самонавчання. У зв'язку з цим актуальним є впровадження комплексних критеріїв оцінювання, які б враховували не лише результат навчальної діяльності, але й процес її організації, ступінь самостійності учня, здатність до рефлексії та самокорекції.

Важливо також зазначити, що розвиток самоосвітньої компетентності має відбуватися безперервно та поступово, охоплюючи всі рівні освіти. Починаючи з базової школи, учні повинні залучатися до елементів самостійного планування навчальної діяльності, поступово переходячи до більш складних форм самоорганізації у старших класах і закладах професійної освіти. Такий підхід забезпечує послідовність формування компетентності та її стійкість у довгостроковій перспективі.

Перспективним напрямом розвитку є також інтеграція штучного інтелекту та адаптивних навчальних систем у процес трудового навчання. Використання таких технологій дозволяє створювати індивідуалізовані освітні траєкторії, оперативно діагностувати навчальні труднощі та пропонувати учням персоналізовані завдання відповідно до їхнього рівня підготовки. Це відкриває нові можливості для підвищення ефективності самоосвітньої діяльності та значно розширює інструментарій педагога.

Таким чином, подальший розвиток теорії і практики формування самоосвітньої компетентності в умовах трудового навчання потребує комплексного підходу, який поєднує методологічні, технологічні та організаційні аспекти. Лише за умови системної інтеграції інноваційних технологій у цілісний освітній процес можливо забезпечити підготовку особистості, здатної до ефективного самонавчання, професійної мобільності та безперервного саморозвитку в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Використана література:

1. Гриценко Л. М., Ляшенко С. О. Інноваційні підходи до формування ключових компетентностей учнів у контексті трудового навчання. *Українська професійна освіта*. 2023. № 13. С. 44-50. DOI : <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2023.13.289938>.
2. Головач О. В. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців засобами інноваційних технологій навчання. *Українська професійна освіта*. 2023. № 14. С. 70-78. DOI : <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2023.14.300701>.
3. Биков В. Ю. Цифровізація освіти як умова розвитку інформаційного суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. № 56(6). С. 1-18.
4. Спірін О. М. Інформаційно-цифрова компетентність як складова професійної підготовки вчителя. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. № 5. С. 42-59.
5. Кузьмінська О. Г. Цифрові технології в освіті: інноваційні підходи та практики. *Вісник післядипломної освіти*. 2019. № 10(39). С. 120-133.
6. Бойчук І. П., Уманець Т. В., Бойчук О. С. Професійна готовність педагога до впровадження інноваційних освітніх технологій. *Педагогічні науки*. 2020. № 74. С. 25-33.
7. Головка С. Г., Заруцька Л. П., Черепаха О. В. Інноваційні педагогічні технології у професійній освіті: теорія і практика. Полтава : Астроя, 2020. 312 с.
8. Zaporozhchenko O., et al. Digital technologies in education: opportunities for individualization and learning autonomy. *Education and Information Technologies*. 2022. Vol. 27. P. 1-18.

References:

1. Hrytsenko L. M., Liashenko S. O. (2023). Innovatsiini pidkhody do formuvannia kluchovykh kompetentnosti uchniv u konteksti trudovoho navchannia [Innovative approaches to the formation of key competencies of students in the context of work-based learning]. *Ukrainska profesiina osvita*. № 13. S. 44-50. DOI : <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2023.13.289938>. [in Ukrainian].
2. Holovach O. V. (2023). Formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv zasobamy innovatsiinykh tekhnolohii navchannia [Formation of self-educational competence of future specialists using innovative learning technologies]. *Ukrainska profesiina osvita*. № 14. S. 70-78. DOI : <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2023.14.300701>. [in Ukrainian].
3. Bykov V. Yu. (2016). Tsyfrovizatsiia osvity yak umova rozvytku informatsiinoho suspilstva [Digitalization of education as a condition for the development of an information society]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. № 56(6). S. 1-18 [in Ukrainian].
4. Spirin O. M. (2020). Informatsiino-tsyfrova kompetentnist yak skladova profesiinoi pidhotovky vchytelia [Information and digital competence as a component of teacher training]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. № 5. S. 42-59 [in Ukrainian].
5. Kuzminska O. H. (2019). Tsyfrovi tekhnolohii v osviti: innovatsiini pidkhody ta praktyky [Digital technologies in education: innovative approaches and practices]. *Visnyk pisladyplomnoi osvity*. № 10(39). S. 120-133 [in Ukrainian].
6. Boichuk I. P., Umanets T. V., Boichuk O. S. (2020). Profesiina hotovnist pedahoha do vprovadzhennia innovatsiinykh osvitnikh tekhnolohii [Professional readiness of a teacher to implement innovative educational technologies]. *Pedahohichni nauky*. № 74. S. 25-33 [in Ukrainian].
7. Holovko S. H., Zarutskya L. P., Cherepakha O. V. (2020). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii u profesiinii osviti: teoriia i praktyka. [Innovative pedagogical technologies in vocational education: theory and practice]. Poltava : Astraia. 312 s. [in Ukrainian].
8. Zaporozhchenko O., et al. (2022). Digital technologies in education: opportunities for individualization and learning autonomy. *Education and Information Technologies*. Vol. 27. P. 1-18 [in English].

V. Shevchenko, D. Silenko, Y. Shevchenko. Innovative pedagogical technologies in the development of self-educational competence of students in labor training lessons.

The article provides a theoretical and methodological substantiation of the use of innovative pedagogical technologies for developing learners' self-educational competence in the context of labor training as an essential component of contemporary technological education. The relevance of the study is determined by the transition of the educational system to a competence-based paradigm, which emphasizes the formation of students' ability for autonomous learning, critical thinking, effective use of information resources, and lifelong self-development.

The essence of the concept of "self-educational competence" is clarified as an integrated personal quality encompassing motivational orientations, goal-setting, the ability to organize one's own cognitive activity, to search for and process information, as well as to perform self-assessment and reflection on learning outcomes. Its structural components are identified as motivational, goal-oriented, operational-activity, and reflective.

It is substantiated that labor training possesses significant potential for the development of self-educational competence, as it involves students in practice-oriented activities, design, modeling, and solving real technological problems. The study demonstrates that the implementation of innovative pedagogical technologies enhances cognitive engagement, fosters learner autonomy, and promotes the development of independent learning skills.

The main innovative technologies are systematized, including project-based, inquiry-based, STEM-oriented, and blended learning, as well as digital educational tools, whose integrated application ensures the individualization of the educational process, increases learning motivation, and develops self-regulation skills. The transformation of the teacher's role is emphasized, shifting from a transmitter of knowledge to a facilitator, tutor, and organizer of students' independent learning activities.

It is concluded that the application of innovative pedagogical technologies in labor training serves as an effective means of developing self-educational competence, contributing to the

enhancement of the quality of technological education and fostering students' readiness for lifelong learning.

Keywords: *self-educational skills, technology education, innovative approaches, technological education, competence-based approach, STEM education, project-based learning, self-regulated learning.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.02.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 04.03.2026

Дата публікації: 19.03.2026